

ПРОГНОЗУВАННЯ ТЕНДЕНЦІЙ РИНКУ ПРАЦІ

Державно-управлінські студії № 10, 2018

УДК: 331.5: 338.27

П. В. ОПАНАЩУК,

кандидат історичних наук, завідувач проблемної науково-дослідної лабораторії соціальних досліджень ринку праці ІПК ДЗСУ

М. З. МАСИК,

Кандидат наук з державного управління, провідний науковий співробітник проблемної науково-дослідної лабораторії соціальних досліджень ринку праці ІПК ДЗСУ

ПРОГНОЗУВАННЯ ТЕНДЕНЦІЙ РИНКУ ПРАЦІ

P. OPANASHCHUK,

candidate of historical sciences, head of the Problem Research Laboratory for Social Studies in the Labor Market, Institute of Personnel Training of the State Employment Service of Ukraine

M. MASYK,

candidate of sciences in public administration, leading researcher of the Problem Research Laboratory for Social Studies in the Labor Market, Institute of Personnel Training of the State Employment Service of Ukraine

FORECASTING LABOR MARKET TRENDS

У статті відображено сучасні тенденції розвитку ринку праці в Україні, визначено головні проблеми та першочергові напрями їх вирішення, окреслено прогностичні значення подальшого розвитку ринку праці в Україні. Проведене дослідження сучасного стану ринку праці в Україні дало можливість з'ясувати, що протягом останніх п'яти років в Україні спостерігається зменшення чисельності економічно активного населення, а також чисельності безробітного населення. Визначено, що рівень безробіття в країні перебуває на досить високому рівні, не зважаючи на його зменшення протягом останніх п'яти років. Виокремлено основні причини незайнятості – звільнення за власним бажанням та за угодою сторін та вивільнення з економічних причин. Відповідно до прогностичних даних на наступні три роки можна зробити висновок, що проблемний стану ринку праці в Україні збережеться. Це пов'язано з подальшим зменшенням чисельності економічно активного, зайнятого та безробітного населення

працездатного віку, зростанням рівня безробіття, номінальної та реальної середньомісячної заробітної плати в Україні.

The article reflects the current trends in the development of the labor market in Ukraine, identifies the main problems and priority areas for solving them, outlines the predictive values of further development of the labor market in Ukraine. The conducted study of the current state of the labor market in Ukraine has made it possible to find out that over the last five years there has been a decrease in the number of economically active population and the number of unemployed in Ukraine. It has been determined that the unemployment rate in the country is at a very high level, despite its decrease over the last five years. The main causes of unemployment are being singled out - dismissal at will and by agreement of the parties and dismissal for economic reasons. According to the forecasts for the next three years, it can be concluded that the problematic state of the labor market in Ukraine will remain. This is due to the further decline in the economically active, employed and unemployed working age population, rising unemployment, nominal and real average monthly wages in Ukraine.

Ключові слова: зайнятість населення, прогнозування, ринок праці, соціальні послуги, тенденції ринку праці.

Key words: employment, forecasting, labor market, social services, labor market trends.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний стан ринку праці в Україні є доволі неоднозначним, невизначеним і навіть загрозливим, що є наслідком несприятливих явищ, які сформувались у нашій державі. Так, упродовж останніх років спостерігається зменшення ВВП, існує проблема пошуку ринків збуту продукції вітчизняних товаровиробників, високим залишається рівень банкрутства підприємств, зумовлюючи підвищення рівня безробіття та посилення міграційних процесів. Водночас, в Україні фіксується доволі низький рівень оплати праці. Підвищення мінімальної заробітної плати належним чином не сприяє створенню нових робочих місць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало науковців досліджують проблема ринку праці в Україні. Це зумовлено тим, що ринок праці тісно пов'язаний з іншими ринками, які сприяють формуванню структури виробництва в країні. Серед провідних науковців, які досліджували ринок праці можемо назвати: Бахчеванову Н. В. [1], Близнюк В. В. [2], Гончаренко Н. Г. [3], Квашу О. С. [4], Кулицького С. [5], Харазішвілі Ю. [10] та інших.

Виокремлення невирішених аспектів, котрим присвячується стаття. Деякі науковці стверджують, що стан ринку праці в Україні сьогодні є кризовим і таким, що зумовлює зростання трудової бідності, погіршення економічної активності населення працездатного віку, його диференціацію на уразливі групи, як наслідок, це веде до погіршення трудового потенціалу нашої країни і втрати зацікавленості в ефективній

діяльності її громадян. Саме тому вкрай актуальними є здійснення прогнозування тенденцій ринку праці з метою забезпечення ефективної зайнятості населення працездатного віку, створення нових робочих місць, зменшення рівня безробіття і міграційних процесів, що вимагає безперервного та глибокого аналізу.

Формулювання мети (постановка завдання). *Мета статті* полягає у з'ясуванні тенденцій та побудові прогнозів функціонування ринку праці в Україні для того, щоб підвищити ефективність зайнятості, зменшити рівень безробіття та у перспективі створити нові робочі місця.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розв'язувати проблеми вітчизняного ринку праці доводиться на тлі загального старіння населення України та скорочення економічно активної його частини, а також анексії Росією Криму та окупації частини районів Донбасу. Насамперед, російська агресія призвела до зміни цілої низки абсолютних показників вітчизняного ринку праці, що обліковуються українською статистикою. Зокрема, у зв'язку з тим що з 2014 р. Державна служба статистики (далі – Держстат) України не здійснює облік відповідних даних по АР Крим і м. Севастополю, на підконтрольній українській владі території нашої держави, починаючи із зазначеного періоду скоротилась чисельність економічно активного населення, а також населення, зайнятого економічною діяльністю та економічно неактивного населення. Крім того, наслідки російської агресії певною мірою позначились і на динаміці відносних показників українського ринку праці. Переважно це пов'язано із суттєвими регіональними відмінностями розвитку українського ринку праці [5].

Сукупність проблем, якими характеризується ринок праці, здійснюють безпосередній вплив на формування рівня життя суспільства. Аналізуючи статистичні дані у даній сфері, відбувається зміна структури доходів та витрат населення, а рівень оплати праці втрачає свою актуальність як стимул до здійснення продуктивної діяльності.

Як уже було зазначено, в Україні існує доволі великий рівень безробіття. Це пов'язано, насамперед із загальною негативною динамікою більшості показників соціально-економічного становища країни, загальним звуженням виробничої діяльності, а також недостатнім сприянням з боку держави розвитку підприємництва, зокрема малого та середнього. Водночас, в Україні спостерігається низька оплата праці, що не зацікавляє працівників ефективно працювати.

Відтак, ключовою проблемою сьогодення є проблема безробіття, яка на території нашої держави набуває масового характеру і є реальною загрозою державному та суспільному благополуччю. Крім того зростає напруга на ринку праці, рівень та тривалість безробіття, відбувається поширення розвитку вимушеного, неповного та неформального видів зайнятості, нелегальної трудової міграції та ін.

До того ж ринок праці характеризується зменшення рівня заробітної плати, що пропонується роботодавцями, політичними та економічними подіями, що мають місце на сході та півдні країни, невідповідністю системи професійної підготовки трудових ресурсів та реальних потреб на ринку праці, нераціональністю структури галузевої зайнятості, істотним перевищенням пропозиції робочої сили над рівнем попиту, невідповідністю умов праці існуючим нормативам, обмеженістю можливостей щодо будівництва кар'єри, відсутніми перспективами та можливостями щодо підвищення професійної кваліфікації.

Рівень безробіття прямо залежить від економічної ситуації в країні. Явище безробіття складно обґрунтувати з економічної точки зору, оскільки збільшення його рівня призводить до скорочення купівельної спроможності населення, зменшення чисельності платників податків, а також зменшення працівників на підприємствах різних форм власності. А це, відповідно, веде до зростання додаткових витрат на підтримку безробітного населення. Безробіття з однієї сторони є одним із найважливіших стимуляторів щодо посилення активності працюючих, а другого – доволі несприятливим суспільним явищем. Будь-яка країна світу докладает чимало зусиль задля подолання безробіття, проте жодній з них досі не вдалося цього зробити повною мірою.

Варто наголосити, що окрім проблеми, пов'язаної із зайнятістю населення, ситуацію ускладнює ще й проблема неефективного використання праці. Працівники не зацікавлені в результатах роботи, а «за сучасних умов ефективність використання праці є одним із найважливіших економічних показників. Слід зазначити, що велике практичне значення має правильне визначення рівня ефективності використання як ресурсного потенціалу в цілому, так і його складників: праці, землі, капіталу» [3, с. 223].

На думку В.В. Близнюк, «до основних чинників неоптимальної структури зайнятості в Україні можна зарахувати: збереження застарілої технологічної бази значної частки вітчизняних підприємств; переважання у ретроспективі сировинного складника економічного зростання; слабку сприйнятливність професійно-кваліфікаційної структури ринку праці до структурних зрушень; невідповідність професійно-кваліфікаційної структури персоналу потребам роботодавців для забезпечення технологічних змін; низький рівень мобільності населення та найманих працівників; низький і неконкурентоспроможний рівень заробітної плати, наявність працюючих бідних, що демотивує ефективну зайнятість» [2, с. 58].

Ще однією очевидною проблемою для ринку праці України є еміграція молоді. Так, варто відзначити стрімке збільшення міграції серед студентів. Навчальна міграція набула свого розвитку за рахунок можливості навчання з подальшим працевлаштуванням за кордоном. Збереження цієї вкрай несприятливої економіко-демографічної тенденції розвитку вітчизняного ринку праці призведе до прискореного старіння економічно активного населення та необхідності чергового підвищення пенсійного віку в Україні.

Подальший розвиток цього процесу обмежуватиме поступ вітчизняної економіки та консервуватиме її напівсировинну спеціалізацію [4, с. 1078].

Після початку російської збройної агресії проти нашої держави відбулося зменшення трудової міграції українців до Росії та часткова переорієнтація потоків українських трудових мігрантів на ринки праці країн-членів Європейського Союзу. Утім, оцінюючи розвиток трудової міграції з України, слід визнати, що її негативні наслідки з часом з часом усе більше переважатимуть позитивні. Насамперед, ідеться про трудову міграцію за кордон української молоді, яка дедалі більше набуває характеру остаточної еміграції з України [5].

Варто зауважити, що Україна має достатню кількість робочої сили працездатного віку, яка може бути корисною для покращення економічної ситуації в країні. Тому доволі важливим напрямком покращення ситуації на ринку праці є створення додаткових робочих місць. Проте вирішити дану проблему не можливо за недостатньої підтримки з боку держави, відсутність якої своєю чергою і надалі стимулюватиме вимушену міграцію населення працездатного віку.

Таку тенденцію спостерігає Н. В. Бахчеванова, констатує, що у країнах, які залучають іноземну робочу силу, останні є фактором підвищення сукупного попиту і, відповідно, зростання виробництва товарів та послуг. Отже, іноземна робоча сила – фактор екстенсивного зростання економіки. Внаслідок нижчої заробітної плати робітників-іммігрантів зменшуються витрати на виробництво товарів і послуг. Вони стають дешевшими, зростає їхня конкурентоспроможність на внутрішніх і зовнішніх ринках. Тому розвинені країни світу все частіше намагаються не залучати іноземну робочу силу на підприємства власних країн, а отримувати ті ж самі переваги щодо конкурентоспроможності шляхом вивезення капіталу та виробництва за кордоном, до країн із дешевою робочою силою [1]. Проте, попри трансформаційну (перехідну) природу української економіки, вітчизняний ринок праці фактично функціонує відповідно до циклів ділової активності в нашій державі. Тому й попит на робочу силу в Україні збільшується із зростанням національної економіки і навпаки. На сучасному етапі, коли національна економіка зростає, активізувався і попит на робочу силу. При цьому відносно вищими темпами зростає попит на кваліфікованих працівників. А оскільки вітчизняний ринок за таку робочу силу конкурує з європейським ринком, де аналогічні посади оплачуються значно вище, то проблема нестачі кваліфікованої робочої сили в Україні може суттєво загостритись вже в найближчі роки [5].

Актуальною також являється проблема невідповідності робочої сили вимогам нового етапу розвитку, якому притаманні поширення нових технологій, що використовуються в усіх галузях виробничої діяльності. На сьогодні підприємства використовують робочу силу, підготовлену в умовах попередньої системи виробничих відносин, значна частина якої – особи передпенсійного віку. Така робоча сила не відповідає вимогам сучасного

етапу розвитку. До того ж кожен працюючий проходить перепідготовку раз на 12 років, тоді як західноєвропейський стандарт – раз на три роки [8, с. 18].

Протягом останніх п'яти років в Україні спостерігається зменшення чисельності економічно активного населення, у тому числі: віком 15-70 років – на 1981,4 тис. осіб та працездатного віку – на 1739 тис. осіб. Стосовно чисельності зайнятого населення, то цей показник упродовж зазначеного періоду також скоротився на 1712,4 тис. осіб для громадян віком 15-70 років та на 1469,5 тис. осіб для громадян працездатного віку. Така негативна динаміка зумовлена, здебільшого, політичним та економічним становищем в Україні.

Беручи до уваги негативну динаміку зайнятості населення в Україні, потрібно простежити динаміку щодо сфер зайнятості. Зайнятість населення в окремих галузях економіки визначається у відсотках від економічно активного населення, яке представлено часткою працездатного населення, безпосередньо зайнятого в суспільному виробництві [5, с. 1074].

Протягом останніх п'яти років в Україні спостерігається зменшення чисельності зайнятого населення у промисловості – на 1,3%, будівництві – на 0,36%, у оптовій та роздрібній торгівлі; ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів – на 0,29%, у фінансовій та страховій діяльності – на 0,25%, у сфері операцій з нерухомим майном – на 0,07%, а також в інших видах економічної діяльності – на 0,06% [6]. Водночас, найбільша частка зайнятого населення припадає на сферу оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів, сферу сільського, лісового та рибного господарства, а також промисловість. Найменша частка припадає на сферу мистецтва, спорту, розваг та відпочинку, фінансової і страхової діяльності, а також на операції з нерухомим майном.

Важливим показником, що визначає стан ринку праці та ефективність його функціонування з позиції держави є рівень безробіття, який в Україні становить 9,1% на кінець 2018 року. Варто зазначити, що це доволі висока позначка, хоча нижча порівняно з показниками деяких країн Європейського Союзу на кінець 2017 р. (Іспанія – 16,%, Італія – 10, Хорватія – 9,5). Але слід зауважити, що за даними Євростату рівень безробіття в Євросоюзі складає на цей період 7,3% [4, с. 1075].

Окремо слід сказати про стан ринку праці в Донецькій та Луганській областях. Через російську агресію ці області не лише втратили значну частину свого економічного, особливо промислового, потенціалу, а й перебувають у зоні високого соціально-психологічного та економічного ризику. Тому тут, навіть у районах, які контролюються українською владою, рівень зайнятості населення суттєво нижчий, а рівень безробіття – значно вищий, ніж в інших регіонах України [5].

Найголовнішою причиною безробіття є звільнення за власним бажанням та за угодою сторін (38%). Крім цього, доволі велика частка у структурі безробітного населення через незайнятість припадає на вивільнення з економічних причин (20,7%). Водночас, найменша питома вага

у даній структурі – це звільнення за станом здоров'я, через оформлення пенсій (1,1%) та на демобілізацію з військової строкової служби (0,9%). Крім того, причинами незайнятості є звільнення у зв'язку із закінченням строку контракту або договору найму (9,5%), не працевлаштованість після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів (9,8%), робота сезонного характеру (9,4%), не зайнятість у зв'язку з виконанням домашніх обов'язків тощо (4,7%), а також інші причини (5,9%) [6].

Протягом останніх п'яти років в Україні спостерігається зростання номінальної середньомісячної заробітної плати на 5385 грн. у % до прожиткового мінімуму для працездатних осіб – на 175,8%. Водночас, спостерігається зростання реальної середньомісячної заробітної плати на 19%. Проте, упродовж 2014-2015 рр. відбулося різке зменшення реальної середньомісячної заробітної плати (на 13,7%), пов'язане з воєнними діями в країні та нестабільною політичною і економічною ситуацією в Україні і як наслідок, – зниження рівня життя населення країни в цілому та купівельної спроможності громадян [7].

Відповідно до даних Державної служби статистики України, найвища середньомісячна заробітна плата у 2018 р. припадала на сферу фінансової та страхової діяльності (16161 грн.), сферу інформації та телекомунікації (14276 грн) і сферу державного управління та оборони; обов'язкового соціального страхування (12698 грн) [6].

Якщо спрогнозувати основні показники, які відображають стан ринку праці України, то можемо отримати такі результати (табл. 1).

Таблиця 1

Прогнозування окремих показників, що впливатимуть на стан ринку праці в Україні до 2021 р. *

Показник (назва)	2019	2020	2021	Параметри прогнозу
Чисельність економічно активного населення працездатного віку	16748,7	16583,1	16439,7	Зменшення
Чисельність зайнятого населення працездатного віку	15168,2	15023,0	14897,2	Зменшення
Чисельність безробітного населення працездатного віку	1542,0	1492,4	1442,8	Зменшення
Рівень безробіття	9,3	9,3	9,2	Зростання
Рівень номінальної заробітної плати	9869,1	11237,0	12604,9	Зростання
Рівень реальної заробітної плати	125,97	133,7	141,43	Зростання

Отже, відповідно до прогнозних даних можна зробити висновок, що чисельність економічно активного, зайнятого та безробітного населення працездатного віку в Україні до 2021 р. зменшиться (див. рис. 1).

Так, чисельність економічно активного населення працездатного віку в Україні у 2019 р. становитиме 16748,7 тис. осіб $(-1074\ln(6) + 18673)$, у 2021 р. – 16439,7 тис. осіб $(-1074\ln(8) + 18673)$. Порівняно з 2018 р. даний показник має зменшитися на 856,5 тис. осіб або на 5%.

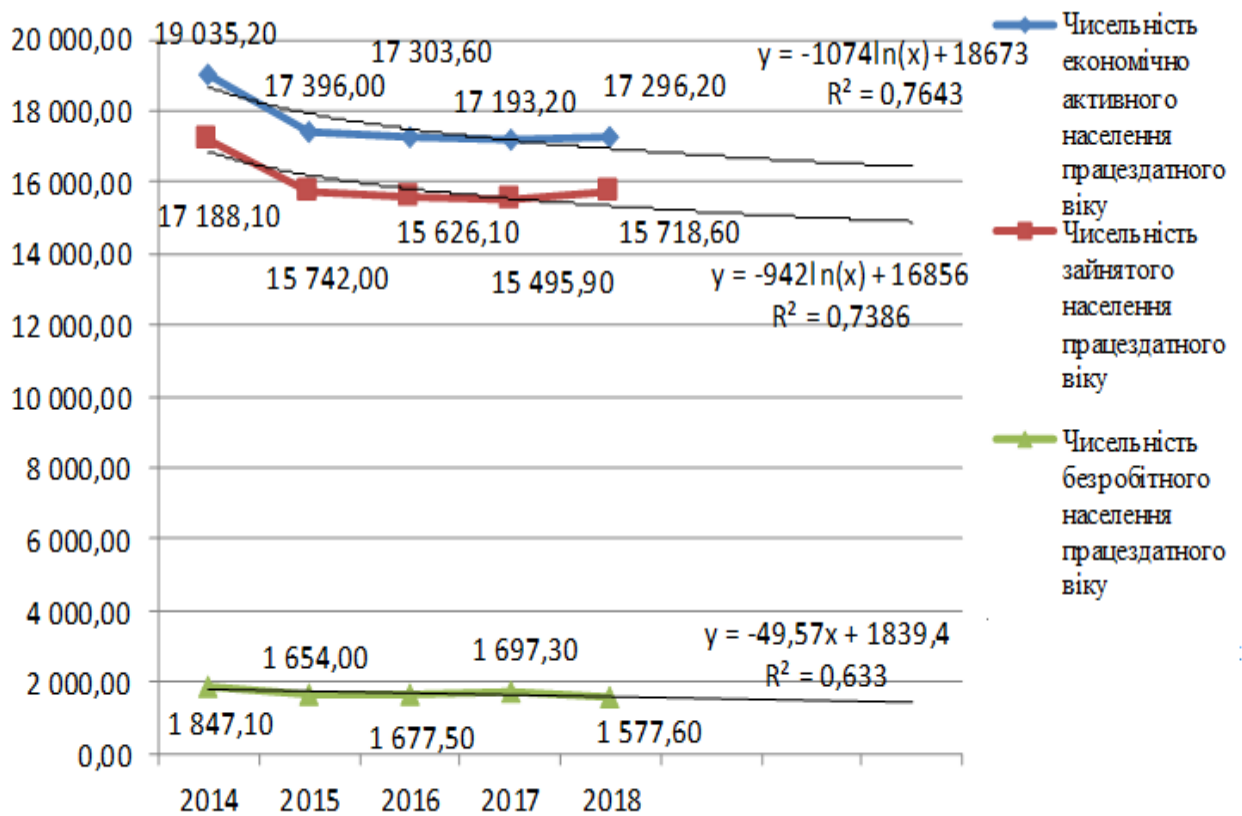

Рис. 1. Динаміка чисельності економічно активного, зайнятого та безробітного населення працездатного віку в Україні упродовж 2014-2018 рр. та прогноз до 2021 р.*

Чисельність зайнятого населення працездатного віку в Україні у 2019 р. становитиме 15168,2 тис. осіб ($-942\ln(6) + 16856$), у 2021 р. – 14897,2 тис. осіб ($-942\ln(8) + 16856$). Порівняно з 2018 р. цей показник має зменшитися на 821,4 тис. осіб, або на 5,2%.

Відтак, чисельність безробітного населення працездатного віку в Україні у 2019 р. становитиме 1542 тис. осіб ($-49,57*6 + 1839,4$), у 2021 р. – 1442,8 тис. осіб ($-49,57*8 + 1839,4$). Порівняно з 2018 р. даний показник має зменшитися на 134,8 тис. осіб або на 8,5%.

Також прогнозується збільшення рівня безробіття (див. рис. 2).

Так, рівень безробіття в Україні у 2019 р. становитиме 9,3% ($-0,08*6 + 9,82$), у 2021 р. – 9,2% ($-0,08*8 + 9,82$). Порівняно з 2018 р. цей показник має збільшитися на 0,1%.

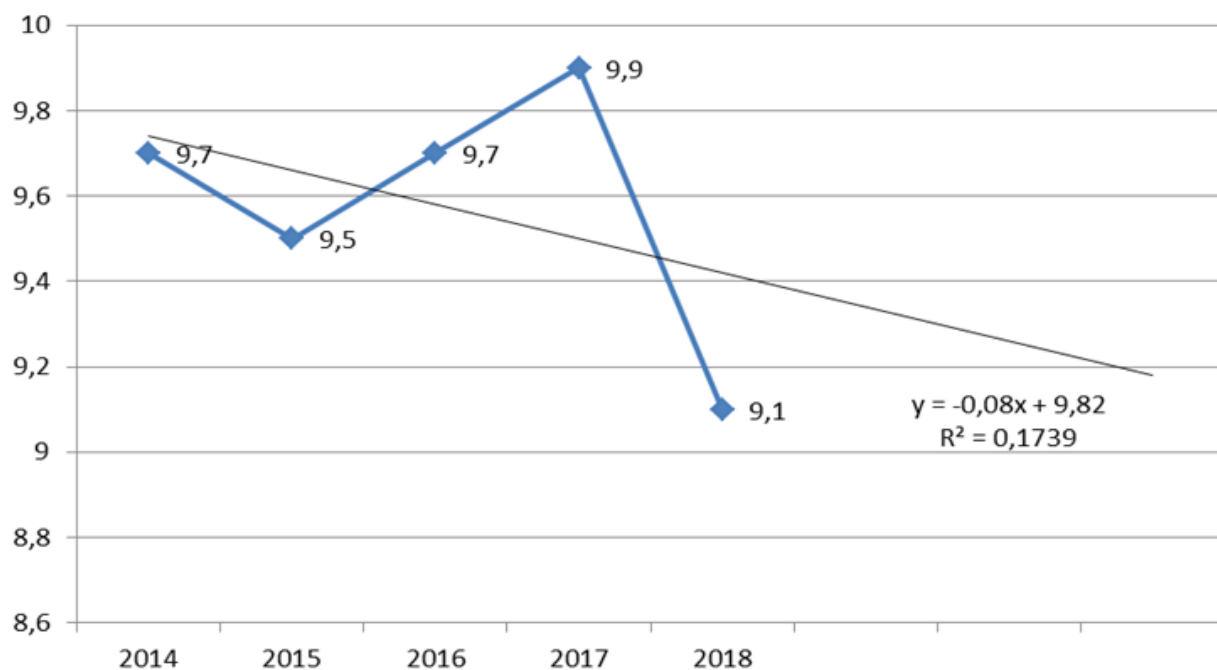

Рис. 2. Динаміка рівня безробіття в Україні упродовж 2014-2018 рр. та прогноз до 2021 р.*

Проте, відповідно до прогнозу, збережеться позитивна динаміка середньомісячної номінальної та реальної заробітної плати (див. рис. 3).

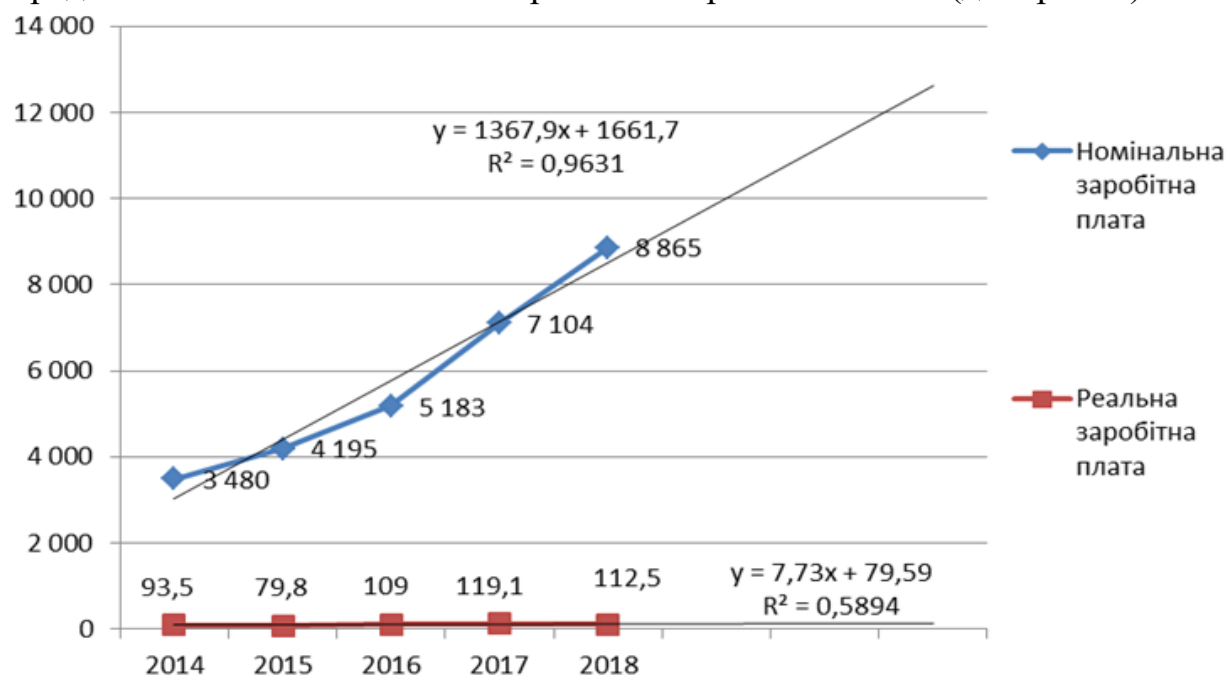

Рис. 3. Динаміка номінальної та реальної середньомісячної заробітної плати в Україні упродовж 2014-2018 рр. та прогноз до 2021 р.*

Таким чином, номінальна середньомісячна заробітна плата в Україні у 2019 р. становитиме 9869,1 грн ($1367,9 \cdot 6 + 1661,7$), у 2021 році – 12604,9 грн ($1367,9 \cdot 8 + 1661,7$). Порівняно з 2018 р. цей показник має збільшитися на 3739,9 грн або на 42,2%. Водночас, реальна середньомісячна заробітна плата

в Україні у 2019 р. становитиме 125,97% ($7,73 \cdot 6 + 79,59$), у 2021 р. – 141,43% ($7,73 \cdot 8 + 79,59$). Порівняно з 2018 р. цей показник має збільшитися на 28,93%.

Отже, відповідно до прогнозних даних на наступні три роки можна зробити висновок про те, що проблемний стану ринку праці в Україні збережеться. Це пов'язано з подальшим зменшенням чисельності економічно активного, зайнятого та безробітного населення працездатного віку, зростанням рівня безробіття, номінальної та реальної середньомісячної заробітної плати в Україні.

Висновки щодо дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проведене дослідження сучасного стану ринку праці в Україні дало можливість зробити такі висновки. Протягом останніх п'яти років в Україні спостерігається зменшення чисельності економічно активного населення, а також чисельності безробітного населення. Варто зазначити, що рівень безробіття в країні перебуває на досить високому рівні, не зважаючи на його зменшення протягом останніх п'яти років. Серед головних причин незайнятості – звільнення за власним бажанням та за угодою сторін (38%) та вивільнення з економічних причин (20,7%). Водночас упродовж 2014-2018 рр. відбувається зростання номінальної та реальної середньомісячної заробітної плати. Незважаючи на деякі позитивні показники, аналіз свідчить про погіршення економічного та політичного становища в Україні. Відповідно до прогнозних даних на наступні три роки можна зробити висновок, що проблемний стану ринку праці в Україні збережеться. Це пов'язано з подальшим зменшенням чисельності економічно активного, зайнятого та безробітного населення працездатного віку, зростанням рівня безробіття, номінальної та реальної середньомісячної заробітної плати в Україні. Перспективами подальших розвідок у даному напрямі буде з'ясування впливу основних показників ринку праці на економіку країни.

Список використаних джерел

1. Бахчеванова Н.В. Україна на світовому ринку праці. URL: <http://fkd.org.ua/article/viewFile/29642/26527>.
2. Близнюк В.В. Український ринок праці: історичні виклики та нові завдання. *Український соціум*. 2016. № 3. С. 58-71.
3. Гончаренко Н.Г. Теоретико-методологічні питання визначення рівня продуктивності праці. *Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 2. С. 223-230.
4. Кваша О.С. Ринок праці в Україні: аналіз сучасного стану та перспективи розвитку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. С. 1074-1079.
5. Кулицький С. Проблеми розвитку ринку праці в Україні. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3188:rino-k-pratsi-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350.

6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

7. Статистичне дослідження заробітної плати в Україні. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/>.

8. Харазішвілі Ю. Методичний підхід до оцінки тіньової зайнятості в Україні. *Економіка України*. 2010. № 12. С. 16-28.

References.

1. Bakhchevanova N.V. Ukraine on the world labor market. URL: <http://fkd.org.ua/article/viewFile/29642/26527>.

2. Blyzniuk V.V. (2016) The Ukrainian labor market: historical challenges and new challenges. *Ukrainskyi sotsium*. № 3. P. 58-71.

3. Honcharenko N.H. (2017) Theoretical and methodological issues of determining the level of labor productivity. *Visnyk KhNAU. Seriya «Ekonomichni nauky»*. No 2. P. 223-230.

4. Kvasha O.S. (2018) Labor market in Ukraine: analysis of the current state and prospects for development. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. No. 22. P. 1074-1079.

5. Kulytskyi S. Problems of labor market development in Ukraine. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3188:rino-k-pratsi-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350.

6. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

7. Statistical survey of wages in Ukraine. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/>.

8. Kharazishvili Yu. (2010) Methodical approach to shadow employment estimation in Ukraine. *Ekonomika Ukrainy*. No 12. P. 16-28.